

TED ANKARA KOLEJİ VAKFI ÖZEL LİSESİ

A1 TÜRK DİLİ ve EDEBİYATI DERSİ

UZUN TEZİ

“VİRAN DAĞLAR”

Danışman Öğretmen: Ahmet AKARACI

Öğrencinin Adı: Efsun İlayda PAMUKCU

Öğrencinin Numarası: D1129-073

Ödevin Sözcük Sayısı:3.799

ARAŞTIRMA SORUSU: Necati Cumalı'nın “Viran Dağlar” adlı yapıtında; savaş gerçekliğinin Balkan toplumları üzerinde yarattığı ayrışma ve göç olgusu odak figür “Zülfikar Bey” üzerinden nasıl incelenmiştir?

ÖZ (ABSTRACT)

Necati Cumalı'nın "Viran Dağlar" adlı yapıtının incelendiği bu tez, Uluslararası Bakalorya Programı A1 Türk Dili ve Edebiyatı dersi çerçevesinde oluşturulmuştur. Tez kapsamında Viran Dağlar adlı roman, odak figür aracılığıyla savaş gerçekliği ve göç olgusunun yansıtılması açısından ele alınmıştır. Yapıt boyunca yapılacak inceleme; Balkan ve Birinci Dünya Savaş'larına denk gelen süreçte zaten dağılmakta olan Osmanlı'nın da dahil olmasıyla Balkan devletlerine çoktan sıçramış savaş gerçekliğinin sonuçlarından biri olan toplumsal ayrışmanın su yüzüne çıkarılması ve toplumların birbirine düşmesinin gözlemlenmesi doğrultusundadır. Necati Cumalı'nın "Viran Dağlar" adlı yapıtında, büyük bir öneme sahip olan göç olgusu, Balkanlardaki yaşam ve toplumsal düzen, olayların gidişatı objektifin bir karakterde odaklanması sonucu, gözler önüne serilmekte; bu açıdan odak figür "Zülfikar Bey" aracılığıyla savaşın etkilerine ve Balkan toplumuna yansıyan ağır sonuçlara ışık tutulmaktadır.

Yazılmış olan bu tez; giriş, gelişme ve sonuç bölümlerinden oluşmakta ve bu ana bölümler altında alt başlıklarla ayrılmaktadır: Giriş bölümü; zaman, uzam ve toplumsal yapının genel durumu bağlamında incelenmiştir. Gelişme bölümü; savaş gerçekliği, savaşın toplum üzerindeki etkileri ve göç olgusu olarak üç ana başlıkla ele alınmıştır. Sonuç bölümünde ise genel olarak giriş ve gelişme bölümlerinde ele alınan olgular ve konular üzerinden geçilerek düşünceler toparlanılmış ve tez doğrultusunda sonuca varılmıştır.

SÖZCÜK SAYISI: 193

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ.....	4
1.SAVAŞ GERÇEKLIĞİ.....	7
2.SAVAŞIN TOPLUM ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ.....	13
3. GÖÇ OLGUSU.....	16
SONUÇ.....	22
KAYNAKÇA.....	23

GİRİŞ

Birinci Dünya Savaşı, 20. yüzyılın en büyük yıkım getiren olaylarından biri olma niteliğini taşımaktadır. Dönüm noktası olarak da adlandırılabilir olan kitlelerin bu savaşı, pek çok ülke ve toplumu içine alarak büyük yıkımlar ve kayıplar yaşatmıştır. Özellikle Fransız devriminin getirdiği milliyetçilik akımı, tüm Avrupa'yı alev alan bir orman çabukluğunda etkisi altına almıştır. İçerisinde birden çok etnik köken barındıran toplumların harekete geçmesiyle bu akım, Birinci Dünya Savaşı süresince etkinliğini hiç azaltmadan sürdürmüştür.¹Etnografyası düşünüldüğünde ise sarsıntıları Osmanlı İmparatorluğunda bir hayli ağır hissedilmiştir. Bu yolda devletlerarası çıkar politikaları öne çıktığından Osmanlı parçalanmak istenmiş ve bu uğurda birlik olmuş toplumları, “milliyetçilik” adı altında dil, din, ırk olarak ayırıp, bölme düşüncesi ortaya çıkmıştır. Böylece Avrupa'nın doğusunda yer alan Balkan toprakları bu tehditle karşı karşıya kalmışlardır. İşte bu yüzden, Birinci Dünya Savaşı'nın ve dolayısıyla Balkan Savaşları'nın yansımalarının baskın olarak görüldüğü toplumlar Balkan toplumlarıdır ve savaşın yıkımı ağırlıklı olarak bu toplumlara yansımıştır.

Savaşın ağır koşullarına, ayrışma süreci içerisindeki toplumların ve bireylerin yaşamak zorunda kaldıkları koşullara uzam ve zamandan kopmadan, okuyucuyu tanık eden, Necati Cumalı'nın “Viran Dağlar” adlı eseri, birçok açıdan Balkanların Osmanlı'dan kopuş aşamasında yaşadıklarını gözler önüne sermektedir. Bu bağlamda, Balkan toplumları üzerindeki ayrışmanın etkilerini en güzel yansıtan alıntı, romanın başlığıyla da bağdaşan:

¹Tüm bu gelişmeler karşısında Avrupa'nın öteki devletleri Fransız Devrimi'ne müdahaleden veya işe zorla karıştırılmaktan çekindiler. Fransa ve devrim yanlısı gruplar, Avrupa'nın hemen her ülkesinde boy göstermeye başlamıştı. Amerikan ve Fransız devrimlerinin doktrinleri, rahatlıkla Avrupa'nın her yanına ihraç edilebilecek evrensel bir felsefe içinde gelişti. Çünkü zaman, yer, ırk ya da ulus farkı gözetmeksizin, insanların temel hak ve özgürlüklerinden söz edilmekteydi. (SANDER, Oral: “Siyasi Tarih: İlk Çağlardan 1918'e” Siyasi tarih, Ankara Nisan 2009, s.164)

“Dağlar dağlar

Viran dağlar

Ah yüzüm güler

Kalbim ağlar”² türküsü olacaktır.

Roman boyunca uzamın geçtiği Makedonya toprakları, Balkan Savaşlarını yakından gözlemlemek ve olayların içine girebilmek bakımından önemli bir yere sahiptir³. Savaşı birebir yansıtabilmek adına, uzam yığınlarıyla koşullar desteklenmekte ve yapıt gerçekçilik kazanmaktadır. Bu yüzden, yapıt boyunca ayrıntılı zaman ve uzam dizileri serilmiştir:

“1915 Eylülünde (...) Sırp lar yenildi. Bulgarlar Üsküp’e girdiler. Üsküp’ün aşağısında, Vronya’da Belgrad-Selanik demiryolunu kestiler. Sırp ordusu ile bağlantı kurmak isteyen Fransızlar, ekimde Selanik’e asker çıkardılar. 1916 baharında, Makedonya’da ilerlediler, Florina’ya, Manastır’ı alarak Sırp larla bağlantı kurdular. Selanik’te, o ara, Fransız polisi, Viyana ile İstanbul arasında çalışan gizli bir casus örgütünün izlerini ortaya çıkardı.”⁴

Olay örgüsü, Makedonya’nın geniş topraklarından, küçük bir köye odaklanmıştır. Savaş gerçekliğinin ve yanında getirdiği sonuçların en iyi şekilde gözlemlenebilmesi açısından kurgu, aynı biçimde tümevarım mantığıyla bir karakter aracılığıyla aktarılmıştır.

² CUMALI, Necati: “Viran Dağlar”, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, Mayıs 2011, s.19

³ Balkan yarımadasının “Satruma Vardar ve Mesta” nehirleri havzalarını içine alır. Yani güney batısını teşkil eder. Selanik vilayetinin tümüne, Kosova ve Manastır vilayetlerinin, Arnavutluk’tan geri kalan kısmına Makedonya denir. Son zamanlarda Makedonya’ya müstesna bir idare şekli verilmiş ve kurulan düzene “Vilayet-ı Selase Umumi Müfettişliği” (Üç Vilayetler Genel Müfettişliği) namı verilmişti. (UZER, Tahsin:”Makedonya Eşkıyalık Tarihi ve Son Osmanlı Yönetimi”, Türk tarih kurumu, Ankara 1999, s. 81)

⁴ Viran Dağlar, s. 15

Olaylar; uzam, toplumun bakış açısı ve savaşın gidişatıyla paralel olarak kısa geçişlerle, zamanda ileri giderek yansıtılırken, objektif ana figür Zülfikar Bey'e odaklanmıştır.

“Dört yıl geçmişti aradan. Bu savaştan köye ulaşan haberler değişti.(...)”

Gerisinde, ana yoldan bir atlının geldiğini duymak birden canlandırdı Şaban'ı...

Kim olduğunu çok çabuk tanıdı. Kır atı üstünde, Omzunda çapraz mavzeriyle

Goriçkalı Zülfikar Bey'di gelen. Bilisteli bir köylü için önemli bir olaydı Zülfikar

Bey'in gelişi. Cesareti, yakışıklılığı, cömertliği, gönül serüvenleri, nişancılığı üstüne anlatılanlarla dillerde dolaşan ünlü bir kişiydi Zülfikar Bey.”⁵

Bütün bu anlatılan Balkan Savaşları süreci, Zülfikar Bey üzerinden yansıtılan bir olay örgüsüyle aktarılmıştır. Toplumsal yapıya bir adım daha yakın olabilmek adına yapıtta, okuyucunun adeta olayın içine sızması, Zülfikar Bey'in gördükleriyle görüp, yaşadıklarıyla hissetmesi sağlanmaktadır. Böylece savaş gerçekliği ve bu süreç, roman boyunca, odak figür Zülfikar Bey aracılığıyla aktarılmaktadır.

Yapılan tezin araştırma konusu da bu bağlamda; “*Necati Cumalı'nın, “Viran Dağlar” adlı yapıtında; savaş gerçekliğinin Balkan toplumları üzerinde yarattığı ayrışma ve göç olgusunun odak figür “Zülfikar Bey” üzerinden incelenmesi.*”dir. Gelişmede konu, savaş gerçekliği, savaşın toplum üzerindeki etkileri ve göç olgusu başlıkları altında incelenecektir.

⁵ Viran Dağlar, s. 9

1. SAVAŞ GERÇEKLİĞİ

Makedonya, birçok etnik unsurun bir araya gelmiş olmasından doğmuş bir kökene sahiptir. Net bir şekilde, “Türk’tür! Rum’dur! Bulgar’dır!” denemez; fakat Osmanlı adı altında karışmıştır ve kökeni ne olursa olsun Balkan toplumları birdir; Balkanlıdır, Osmanlıdır. Roman boyunca da bu düşünce tarzı karakterler yoluyla aktarılmaya çalışılmıştır. Makedonya’yı anlamak, aynı zamanda odak figürün düşünce tarzını anlamak için gerekli bir etmendir. **“Önce Goriçkalisınız hepiniz. Hepiniz Goriçka toprağı üzerinde çıplak dünyaya geldiniz, Türkçeyi, Rumcayı, Bulgarcaı sonradan öğrendiniz...”**⁶

Makedonya’nın etnik hududu hakkında kesin olarak bir yargıya varılamayacaktır. Makedonya toplumlarının; Türk, Sırp, Bulgar, Rum, Ulah ve Arnavut gibi uluslardan gelme ırkların birleşimi olduğu söylenebilir.⁷ Böylesine farklı kültürlerin yüzyıllarca aynı topraklarda barınması yörenin insanının farklı kültürlerinin, tek bir kökenden gelircesine iç içe geçmiş olması sonucuna götürmektedir. Bu çok uluslu Makedonya toplumu, ancak tek başlık altında toplanabilir; o da “Balkanlı” veya “Makedonyalı” olacaktır.

Bu bağlamda, bütün köyler başka başka kökenlerden; ama aynı toprakların insanlarından oluşmaktadır. **“... Güney yakasında ise köyler karıştı. Kiminde Bulgarlar, Rumlar oluşturuyordu çoğunluğu, kiminde Müslüman Arnavutlarla Türkler.”**⁸

Milliyetçilik akımının getirdiği bu ulus-devlet anlayışı, Balkanlarda etnik kökenlerin çatışmasında büyük rol oynamıştır. Bu yeni düşünce karşısında, barış ortamı korunmaya çalışılmış fakat tam olarak sağlanamamıştır. **“Kayalar halkından bugünlere gelinceye kadar**

⁶ Viran Dağlar, s. 150

⁷ Makedonya Eşkivalık Tarihi, s. 82

⁸ Viran Dağlar, s. 212

yüz yıllardır sürdürdükleri komşuluk ilişkilerini savaş durumu ile karıştırmamalarını, din, dil ayrılığı gütmeden hemşerilik bağlarını sürdürmeleri isteniyordu”⁹

Böylece tek bir etnografik yapıdan oluşmamanın verdiği dezavantajlar, Sonuçta, Balkan devletlerindeki bu etnik çeşitlilik kullanılmış, toplumlar arası bir “ayrım” oluşturulmaya çalışılmış, bir arada yaşayan insanlar “ırk, dil, din” olarak sınıflandırılmış ve Balkan devletleri, Osmanlı’dan kopuş niteliğinde olan bir sürece girilmiştir.

Otoritenin Yetersizliği- Rumeli Beyleri

“Viran Dağlar” adlı yapıt boyunca, Osmanlı’nın otorite eksikliği ve yetersiz oluşu bir yönetim boşluğu yaratmıştır.¹⁰ Bu yüzden Balkanlarda tam bir adaletsizlik ortamı oluşmuş ve otorite eksikliği toplumda hissedilir hale gelmiştir. Fransız erleri Makedonya’da kol gezmekte, istediğini tutuklayıp, istediğini yargılamakta, Rum, Sırp çeteleri dağlara çıkıp insanları yağmalamakta, askerlere ateş açmaktadır.

“Tutuklanması için açık bir neden olması gerekmezdi ki Mustafa’nın! Fransızlar şu altı ay içinde tabur tabur adam almışlardı içeriye. Kaşını, gözünü, sokakta yürüyüşünü, kahvede oturuşunu beğenmediklerine “Gel” dedikleri günlerdi o günler.”¹¹

Eski bir gelenektir ki, köklü ve soylu aileler Osmanlı Devleti’ni temsilen bölge halkına öncü, yol gösterici görevini üstlenirler. Balkanlardaki bu düzensizlik içinde buldukları

⁹ Viran Dağlar, s. 167

¹⁰ Abdülhamit ve Babıali son derece telaşa düştü. Uzun uzadıya siyasi yazışma ve görüşmelerden sonra, Makedonya’da umumi valilik derecesinde bir umumi müfettişlik kuruldu. Umumi müfettişin yanında Rusya ve Avusturya devletinin “Ajans Sivil” adı verilen birer temsilcileri bulunacak, jandarma örgütü ise Fransız Generali “De George” un emir ve komutasına verilecekti. Bu durumda Osmanlı Devleti’nin idari otoritesi hiçe düşmüştü. (Makedonya Eşkîyalık Tarihi, s. 84)

¹¹ Viran Dağlar, s. 23

çevreye ışık tutan bazı yörelerde Rumeli Beyleri olarak namını salmış, örnek, cesur, iyi nişancı, vatansever ve dürüst insanlar bölgelerdeki düzeni sağlamaktadır. Beylerin kendi düzenini oturtmuş olması ve toplumda öncü rol üstlenmesi köylülerin içe dönük yaşamalarına, toplumsal yapının dış dünyaya yönelik olmaktan çok kendi değirmenini kendi suyuyla döndürmesine yönelik olmuştur. “*Küçük Biliste'nin dünya ile bağlantısı atla, katırla sağlanırdı.*”¹² Bu da otoritenin hem eksikliğinin hem de ne kadar zayıflamış olduğunun bir kanıtı niteliğindedir.

Odak figür ise, yol gösterici olması, cesareti ve örnek davranışlarının bir getirisi olarak, Rumeli Beyi unvanına sahiptir. Bu yüzden; “Zülfikar Bey” herkesin saygı duyduğu, sözünün eri bildiği, gözü kapalı inandığı bir bireydir. Savaşın içinde doğmuş bir nesilden gelmesi, Zülfikar Bey'in karakterini, düşüncelerini ve yaşam tarzını etkileyen bir faktördür. Ailesinin yıllar sonra sahip olduğu değerli çocuğu olarak, mektep bitirmiş, iyi yetiştirilmiş ve aydın olarak adlandırılabilir bir seviyeye ulaşmıştır. Yetiştirilme tarzı gereği, vatansever olması ise, Zülfikar Bey'in olay örgüsündeki yerini vurgulamaktadır. Siyah bulutların gökyüzünü kapattığı savaş yıllarında yaşamını idame ettirmek zorunda kalan Zülfikar Bey, bu etkenlerin de yardımıyla halk tarafından sevilen ve benimsenmiş bir karakterdir. Yöre halkı tarafından desteklenmesi ve sevilmesi onun halktan biri olduğunu fakat halktan ayrı, farkındalığı gelişmiş bir birey olduğunu gösterir. Düşünceleri ve sağduyuları onun halktan farklı olduğunun bir kanıtı niteliğindedir. Bilinçli ve duyarlı olmasının yanı sıra, idealist bir düşünce yapısına sahip olan Zülfikar Bey'in, bu düşünceler doğrultusunda halktan olduğu yargısı, toprağa olan bağlılığıyla ilişkilendirilebilir. Halktan ayrı bir nitelik taşımasının bir diğer nedeni ise, çoğu insanın yaptığı gibi kaçmak yerine, kalıp savaşmayı ve köklerinin sıkıca bağlı olduğu bu topraklar uğruna sonuna kadar savaşılması gerektiğini savunmasıdır.

¹² Viran Dağlar, s. 6

Zülfikar Bey'in değer yargılarına göre yaşamı değerli kılmak, özgürlüğü için savaşı bir insan var oldukça sağlanmakta ve doğup büyüdüğü toprakları ne pahasına olursa olsun terk etmeyecek niteliğe sahip olmakla alakalıdır. Aynı şekilde Zülfikar Bey; "Kırk gün tavuk gibi yaşayacağına, bir gün horoz gibi yaşa!"¹³ düşüncesini savunmaktadır ve kendi hayatını da bu yol doğrultusunda yönlendirmiştir.

Zülfikar Bey, ona miras kalan değerleri Balkanlardaki son beylerden biri olarak sonuna kadar yerine getirmiş, vatani bir bütün saymayan İstanbul Hükümetine inat, vatanseverliğiyle kendini herkese hayran bırakmış ve bu yolda canını ortaya koymuştur.

" (...)Zülfikar Bey, sen Balkanlar'da son Osmanlı beyisin!...

Hükümet doğru yapar, yanlış yapar bizi bağlamaz. (...)Hükümet 70.000 eri terhis ettiyse etti. Erler kırsallarından memleketlerine döndü, ama biz Makedonya'dayız. Makedonya'da 70.000 erkek kalmadı mı onların yerini dolduracak? 70.000 değil 170.000 olur, bize saldıranların hakkından geliriz. Yeter ki birlik olalım..."¹⁴

Odak figür Zülfikar Bey'in üzerinden yansıtılan bir başka olgu ise toprağın Balkan toplumları için önemidir. Annesiyle kurduğu bağ, topraklarına karşı duyduğu bağlılıkla özdeşleştirilebilir. Bu da, toplumsal yapının bir başka özelliğini ve köklerine olan bağlılığını göstermektedir. ***" İki gün geçmeden özlerdi doğup büyüdüğü toprakların kokusunu. Özellikle kendisine ne kadar düşkün olduğunu bildiği annesini."***¹⁵

Zülfikar Bey'e göre, topraklarına böylesine bağlı olan bir toplumun başka yere gitmesi gibi bir durum, kana ihanet olarak adlandırılırdı. Fakat baskıcı bir savaş ortamı içerisinde eski düzen bozulacak ve yönetimin yetersizliğinin sonuçlarını Balkan toplumları çekecektir.

¹³ Viran Dağlar, s. 171

¹⁴ Viran Dağlar, s. 321

¹⁵ Viran Dağlar, s. 62

SAVAŞ ORTAMI

Savaş süreci boyunca yaşananların okuyucuya aktarılmasında etkili olan bir diğer etmen de romanın yapısıdır. Necati Cumalı yapıt boyunca canlı betimlemeler kullanmış ve bu betimlemeleri savaş ortamını gerçekçi kılma doğrultusunda kullanmıştır:

“Başlarında Zeki paşa vardı... Top mermilerinden bir sağanaktı boşanan. Kollar, bacaklar, kopuk başlar savruluyordu havada. O kargaşa içinde “Kaç” borusu duyuldu. Birbirlerini çiğneyerek, yaralılara, ölümlere basarak kaçıyorlardı. Elinde mavzeri kendini kaçanlar arasında buldu.”¹⁶

Özellikle doğayla ve savaşla iç içe olan savaş ortamı, olay akışı sırasında yapısal bir özellik olan leitmotif ile özdeşleştirilebilir. Bu bağlamda, yapıt boyunca hava koşulları, savaş gerçekliği ve Zülfikar Beyin duyguları ile doğru orantılı olarak değişime uğramaktadır: *“Kış yaklaşıyordu. Balkanlar’ın o el ayak donduran, kardan tipiden göz açtırmayan kışı.”¹⁷*

“... hemen ardından ürküten gök gürültüleri, birbirini kovalayan şimşeklerle, sağnak halinde üstlerine indi.”¹⁸

Bu sırada Balkanlardaki savaş alevlenmiş, Türk gençleri kardeşlerine karşı, insanlar komşularına karşı savaşmak, aynı zamanda topraklarını yabancılara kaptırmamak adına da ayrı bir çaba sarf etmek durumunda kalmışlardır. Bu koşullar altında savaşın toplum üzerindeki etkileri oldukça ağır olmuştur. Önce Osmanlıyken, ayrışma sürecine girmiş, sonra da tek bildiği, doğduğu toprakları terk etmeye itilmiştir. Yani Balkan toplumları ayrışmadan sonra göçe sürüklenmiştir; fakat bunun için belirli bir sürece ihtiyaç vardır. Savaş süresince, Balkan toplumları hem ayrışmayla, hem göçle hem de birçok zorlukla baş etmek durumunda

¹⁶ Viran Dağlar, s. 7

¹⁷ Viran Dağlar, s. 137

¹⁸ Viran Dağlar, s. 168

kalmış, roman boyunca okuyucuya bu doğrultuda savaşın toplum üzerindeki etkileri aktarılmıştır.

2. SAVAŞIN TOPLUM ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Savaş süreci her toplum için ağır yükleri beraberinde getirir. Özellikle kitlelerin dahil olduğu büyük bir savaş dönemindeyse, bu savaşın toplum üzerinde birçok etkisi yoğun olarak gözlemlenebilir. Genel olarak, toplumda yaralar açarken Viran Dağlar romanında olduğu gibi savaş; ayrışma, soykırım, nesiller üzerindeki etkiler ve göç olarak gün ışığına çıkmaktadır. Savaşın etkileri Zülfikar Bey aracılığıyla aktarıldığı gibi, bu yansımalar Zülfikar Bey üzerinde de görülmektedir.

İlk önce toplumda ayrışma ortaya çıkmıştır. Bu ayrışmayla tam bir kargaşa ortamı oluşmuş ve birlik olmuş toplum ayrışarak güvensizlik ortamına sürüklenmiştir. “ ***Bu günler her önüne gelene güvenilir günler mi?***”¹⁹ Böylece ortaya Balkan toplumunun alışmadığı farklı bir kavram, savaşın bir diğer etkisi olarak da soykırım kavramı gündeme gelmiştir.

Toplum bir kargaşa ortamının ortasında büyük yıkımlarla sarsılmaktadır. “- ***Ah Zülfikarım, dedi, bu balkan savaşı yıktı bütün evleri, ocakları söndürdü. Genç erkek bırakmadı Makedonya’da! Gidenler cephelere gitti, geride kalanların ömrü karardı!***”²⁰ Savaş Balkan toplumlarını böylesine etkisi altına almışken ne yapması gerektiğini bilmeyen halk, tek çareyi yuva belledikleri yerleri terk etmekte bulmuştur. Böylece romanın genelinde savaşın toplum üzerindeki etkisi olarak göç olgusu karşımıza çıkmaktadır.

Ayrıca, kaosun yarattığı kaçma dürtülerle hareket eden aileler birçok katliama ve ölüme tanık olmuştur. Savaşın bu adaletsiz yıkımı sırasında aileler parçalanmış, dostlar birbirine düşmüş, insanlar dil, din olarak sınıflandırılmaya itilmiş ve balkan toplumları beraberinde derin yaralarla yüzyıllardır salınmış köklerden kopup yabancı, bilinmez topraklara göç etmek zorunda bırakılmıştır.

¹⁹ Viran Dağlar, s. 13

²⁰ Viran Dağlar, s. 235

“Nasıl kaçtık o karanlıkta nasıl çıktık Alasonya’dan anlamadım! ... Birden bir projektör geçti üstümüzden. Yere kapanamadan yakalandık! Bir makineli tüfek takırdadı, taradı hem önümüzü hem arkamızı hem bizi! Yere kapanmıştık ama geç! Makineli sustu yarıya kadar doğruldum, ne karımda doğrulma, kımıldama vardı ne çocuklarda.”²¹

AYRIŞMA SÜRECİ

Balkan Savaşları, birlik olmuş toplumların ırk olarak sınıflandırılıp ayrı ayrı ulus devletlerin ortaya çıkma süreci olarak da adlandırılabilir. Önce milliyetçilik denmiş, “Neden Osmanlı’nın boyunduruğu altında yaşayasınız ki?” sorusu akıllara işlenmiş, sonra da daha babaları kardeşken, bir sonraki nesli kardeş katili olmaya zorlamışlardır.

“Manastırlılar dilleri dinleri ile hep birbirlerine karışıyordu bu hikayelerde. Manastırlının Sırpı, Bulgarı, Türk’ü, Rumu, Arnavutu olmaz diyordu. Nasıl aşurenin tadı buğdayın yanı sıra narından, cevizinden, kuşüzümünde, kestanesinden tarçınından, daha ne katmışsan ondan gelirse Manastır’ın tadı da öyle, karışıklığından gelir! Makedonya’nın da! (...) Türk’ü, Rumu, Sırpı, Arnavutu, Bulgarı daha kim varsa tümü Makedonya çocuklarıdır, tümü birbirinin kardeşidir. Bu ayrılıkları çıkaranların aklı ermiyor mu Makedonya’nın bu gerçeğinin değişmeyeceğine! İçlerinden sadece birine kalmayacağı Makedonya’nın?”²²

Makedonya’yı, Balkan topraklarını oluşturan öğeler insanlardır, tek bir çatı altında yaşayan farklı farklı insanlardır. Asla ayrılmaması gereken, birbirine düşmemesi gereken toplumlardır, öbür türlü Balkan toprakları özelliğini kaybedecek, bunca yıl boyunca yaşanmış olanlara, dostluklara ihanet olacaktır. Fakat, artık Balkan toplumları savaş süreci içerisinde o

²¹ Viran Dağlar, s. 188

²² Viran Dağlar, s. 289

kadar ayrı düşmüş, birbirine o kadar düşman edilmiştir ki, bu eski anlatılanlar unutulmuş, çoğu Balkanlı bu oyunların içine düşmüştür. Az sayıda da olsa, Zülfikar Bey ve onun gibilere bu toprakları savunmak düşmüştür ve dost bildikleriyle cephede karşılaşmak durumunda kalmıştır. ***“Bak şu dünyanın işlerine, dedi; Balkan Savaşı’nda karşı karşıyaydık, şimdi yan yanayız! Balkan Savaşı’nda karşılaşılsaydık kurşun sıkacaktık birbirimize...”***²³

Bu savaş yıllarını yaşamaya mahkum genç nesilde ise, ayrışmanın düşünsel boyutlarındaki yansımaları gözlemlenmiştir. Zülfikar Bey, bu yansımaların gözlemlenilebileceği önemli örneklerden biridir. Makedonya’da yaşayan halkın genel tutumu aksine, Zülfikar Bey baskılara yenik düşülmemesi gerektiğini ve ne olursa olsun vatan toprakları için savaşılması gerektiğini savunmaktadır. Öbür yandan toplum ise yavaş yavaş bir hal çaresi bulunamadığını kabullenip, doğup büyüdüğü topraklarda sürelerinin dolduğu ve artık buralardan gitmenin tek kurtuluş olduğu düşüncesini benimsemektedir.

²³ Viran Dağlar, s. 316

3. GÖÇ OLGUSU

Yüzyıllar boyunca Avrupa'yla Mezopotamya arasında “*göçün köprüsü*”²⁴ olmuş bir Makedonya, doğal olarak etnik çeşitliliklerle beslenecektir. Balkan toplumunun zengin etnik unsurlara sahip olması, ayrışma sürecinin ve Balkan Savaşlarının nedeni olarak gösterilebilir. Bu düşünüldüğünde, toplumdaki farklı ırktan gelen insanların birlerine düşman kesilmesi, aynı çatıda birden çok ailenin yaşamasıyla eş değer nitelikte olacağından, Balkanlar'da yaşayan Türklerin can ve mal güvenliği tehlikeye girmiş ve ortaya zorunlu olarak, ortaya yeni bir tablo çıkmıştır.

*“ Adam öldürmeler, türlü kundaklamalar eski yoğunluğuyla sürüp gidiyordu. Bütün bu olanlar yeni sonuçlar yarattı özellikle Makedonya Türkleri arasında. Doğup, büyüdükları topraklar üzerinde günlerinin dolduğuna karar verebilenler, İstanbul'a, İzmir'e, Anadolu'nun başka yerlerine göç etmeye başladılar.”*²⁵

Göç olgusunun yansımaları ilk defa böyle bir karışıklık ortamı içerisinde gözlemlenmiştir. Toplum ait olduğu topraklara yabancılaştırılmış, göç fikri toplumun içine günden güne sinsice işlemiştir. Zülfikar Bey'in en büyük dayanağı olan umut ve inanç toplumun aklında çürümüş ve tozlanmıştır. Yıllarca süren bu ağır baskı sonucu, toplum bir çözüm üretememiş ve “kırk yıl tavuk gibi yaşamayı”²⁶ seçmiştir.

Roman boyunca vurgulanan göç olgusu, aynı zamanda insanın en büyük çilesi olarak da aktarılmaktadır.

“Alasonya'dan, Serfice'den gelen soykırım haberlerinden sonra, savaşın ilk günleri Türklerle Rumlar arasında sağlanan barış havası bozulmuştu Kaylar'da. Bizim

²⁴ Viran Dağlar, s. 114

²⁵ Viran Dağlar, s. 73

²⁶ Viran Dağlar, s. 171

ordu çekildikçe kime güveneceğini şaşırان halk, ilkin korku içinde birkaç saat bocalamış, ardından kararsızlığını yenerek, bineğine yüklediği, sırtına vurduğu kadar eşyası, çoluk çocuğu ile yollara düşmüştü”²⁷

Balkan insanının, özellikle Balkan Savaşı sonrası azınlık durumuna düşen Türklerin, yoğun göç süreci oldukça hüzünlü sahnelere tanıklık etmiştir. Aileler köklerinden koparılıp atılmış bir bitki gibi göçe sürüklenmiş, ayrıca süreç boyunca bunun sonuçlarına katlanmak zorunda kalmışlardır. Göç süreci Birinci Dünya Savaşı'nın başlangıcıyla sona erecek, fakat Balkan topraklarından yaşanan dramlar silinmeyecektir.

“Yine de kararmış gölgelenmişti, bu bölgelerde kalan Türklerin yaşayışı. Balkan Savaşı'nın kötü anıları kolay unutulur gibi değildi. Köyelerine kasabalarına giren Yunan ya da Bulgar ordularından çok, yüzyıllardır birlikte yaşadıkları Rumlar ya da Bulgar komşularından zulüm görmüşlerdi. Orduların çekilmesinden sonra yine bir arada kalan eski komşularına kırgındılar, güven duymuyorlardı. Yunan hükümeti isteyenleri Türkiye'ye göç etmekte özgür bırakınca, hüzünlü göç sahnelerine tanık oldu Makedonyalılar. (...) Birinci Dünya Savaşı çıkınca sınırlar kapandı, göçler durdu.”²⁸

Sonuç olarak, tüm bu yaşananlardan sonra Makedonya, tarih kitaplarında yerini alan savaşların yanı sıra, büyük bir göç tarihine de tanıklık etmiştir.

Savaşın Nesli

Göçün düşünsel boyutları ele alındığında ise, Zülfikar Bey ve bir başka karakter Halit yardımıyla savaşın genç nesil üzerindeki etkileri gözlemlenmektedir. *“-Ne ben ne akranlarım*

²⁷ Viran Dağlar, s. 213

²⁸ Viran Dağlar, s. 230

biz genç olmadık ki hiç. Sanki yaşlı doğduk.(...)Ölümün rezili çıktı, ucuzladı bizim günümüzde...²⁹ Böylesine bir ortamda büyüyen savaş çocuklarının doğal olarak ilk isteği de bu ortamdan uzaklaşmak olacaktır. Bu bağlamda ortaya göçün düşünsel boyutu çıkmış ve Zülfikar Bey ile göç çatışması, Halit aracılığıyla okuyucuya aktarılmıştır. Zülfikar Bey gibi rüştüye bitirmiş bir genç, çoğu gencin aksine köklerine saygılı, vatanına bağlılığını kanıtlayarak kalıp savaşmayı seçmiş ve roman boyunca bu bakış açısını korumuştur. Ne var ki Halit ile aralarında geçen konuşmalar sonucu aynı koşullardaki iki gencin ayrıldığı noktalar su üzerine çıkmaktadır.

Halit, Zülfikar Bey'in oldukça saygı duyduğu fikirlerini farklı bulduğu, hayatında daha önce bulunmuş insanlardan daha bilgili olduğunu belirttiği bir insandır. Bulduğu ortam göz önünde bulundurulduğunda, Halit'in düşünceleri, yaşlılarından ve Zülfikar beyden çok daha farklıdır. Hayalleri ve savunduğu düşüncelerin olasılıkları, gerçekler göz önüne alındığında düşüktür. Jaurés³⁰ hayranlığı ise bu yargıyı desteklemektedir. Henüz Balkanlarda birliğin sağlanamayacağını savunurken, öbür yandan Jaurés'nin söyledikleriyle dünya çapında bir birliğin pek yakında ortaya çıkacağını anlatmaktadır. “ ***Yeni bir din doğuyor yayılıyor dünyada. Dört kitap, Tevrat, Zebur, İncil, Kuran bir oluyor, ayrı gayrı kalkıyor, insanlar kardeş oluyor.***”³¹ Alışılanın aksine Halit'in bu kadar dışa yönelik olması ve engin bir bilgi birikimine sahip olması onun birçok farklı düşünceyi benimseyebilme ihtimalini de güçlendirmektedir. Halit karakteri oldukça iyi bir gözlemci, bilgi birikimi açısından yaşına göre olgunlaşmış, vizyon sahibi bir rol üstlenmektedir. Balkanlarda yaşanan sorunları iyice irdelemiş, nedenlerine inmiş, sonuçlarını öngörebilmiştir.

²⁹ Viran Dağlar, s. 26

³⁰ 1900lerin başında yaşamış ünlü Fransız sosyalist politikacı ve düşünür.

³¹ Viran Dağlar, s. 106

“Makedonya bölündü, diye sürdürdü Halit. Makedonya yaşlılardan dinlediğimiz, çocukluğumuzdan bildiğimiz Makedonya değil! O Makedonya, Makedonyalılarındı! Hristiyanı, Müslümanı, Rumu, Bulgarı, Sırpı, Arnavutu, Osmanlı Makedonyalıyı demeyi birbirine çok görmezdi. Şimdi bu din ayrılığı çekişmesi, ulusçuluk kavgaları çıktı çikali Makedonya’da hava karardı, dostluk, kardeşlik, komşuluk hatırı kalktı, herkes birbirine girdi. (...) Herkes böyle düşünürse Makedonya’ya barış gelir, eskisi gibi din, dil ayırmadan kardeş kardeş yaşanır. Bu ayrılıklar körüklendikçe bu kavganın sonu gelmez.”³²

Fakat Halit yaptığı bunca analizden sonra beklenildiği gibi bir çözüm yaratıp onun peşinden gitmek yerine doğduğu topraklardaki süresinin dolduğuna ve bundan dolayı da teslim olunması gerektiğini savunmaktadır. Paris’e gidip, orada kendine yeni ve rahat bir yaşam yaratmanın kalıp savaştan daha kolay olduğunu bildiğinden, gerçekleri dile getirip ortaya bir çözüm yolu getirmemesi, bütün bu aydın görüşlerinin lafta kalmasına neden olmaktadır. Gözlemleri, bilgi ve fikirleri oldukça yerinde, fakat elini taşın altına koymayan her şeyi geleceğe bağlamış, yaşananlara sadece seyirci ve gözlemci olan bir karakter olarak okuyucunun karşısına çıkmaktadır. İşte bu noktada, Halit ve Halit gibi olan bir grup genç aydın kesimin gerçekleri kabulleniş aşamasından sonra, kendilerini başka topraklarda geliştirebileceklerine inanmaları, göçün genç nesil üzerindeki etkilerinin bir başka yansımasıdır.

Zülfikar Bey göz önünde bulundurulduğunda ise, göçe karşıtlığının oldukça baskın olduğu görülmektedir.

“Makedonya Jöntürkleri arasında: “ Makedonya’daki günlerimiz doldu” diyen karamsarlara “Makedonya’yı kucaklayıp götüremem ki” diye karşılık veriyordu.

³² Viran Dağlar, s. 112

Bana düşen, teslim olmamak, gözlerim kapanmadan Makedonya'yı yabancıya teslim etmemek.³³

Halit ve Zülfikar Bey'in tek ortak yanları genç ve Balkan çocukları olup aynı şartlarda büyümeleridir. Yani aynı şartlar altında yetişmiş ve "aydın" seviyesine kendilerini taşıyabilmiş iki birey, farklı düşünceler ve farklı yargılar barındırabilmektedir. Aralarındaki ayrım Zülfikar Bey'in idealist düşünceleri, umuduna tutunması, inancı ve cesaretiyle perçinlenerek belirginleşmektedir. Öbür yandan Halit ise umutsuzca çözüm üretmekten vazgeçmiştir. Bunun en iyi kanıtı ise, iki karakter arasında geçen konuşmadır;

" Zülfikar sordu:

– Sonunda dediğin ne? Nasıl çıkacağız bu kavganın içinden?

Halit:

-Çıkamayacağız, diye karşılık verdi, sustu.³⁴

Olay örgüsünde yazarın Halit'i okuyucuyla tanıştırmasının Zülfikar Bey'in karakterini, kahraman düşüncelerini ve göçe bakış açısını vurgulamak adına olduğu düşünülebilir.

Zülfikar Bey'in teslim olmadan sonuna kadar dediklerinin arkasında durmuş olması ve hayatını topraklarına, köklerine adanması roman boyunca vurgulanmıştır. Fakat Zülfikar Bey'in tek kusuru fazla saf, fazla temiz yürekli olması ve insanları da kendi gibi dürüst sanmasıdır. ***" Beyin tek kusuru saflığı! Yakın tuttıklarına hep candan gönülden inanır..."***³⁵ Ne yazık ki Zülfikar Bey'in tek zayıf noktası düşmanlarının eline büyük bir koz

³³ Viran Dağlar, s. 142

³⁴ Viran Dağlar, s. 115

³⁵ Viran Dağlar, s. 192

vermiştir. Bunun sebebi de genç ve toy olmasıdır. Heyecanı, sürekli kanının kaynaması Zülfikar Bey'in bu özelliği, ona karşı kullanabilecek tek silah niteliğindedir.

Fakat ne olursa olsun Zülfikar Bey'in yaşam anlayışı ve hayata bakışı, korkak ve hilekar insanların amacına ulaşmasını engellemekte, insanın onuruna yaraşır bir şekilde ölmesinin bile hayatını anlamlı kıldığını göstermektedir.

“ Yaşamak kadar nasıl öleceği de önemliydi kişinin. Ezilerek, horlanarak silik bir ömrü uzatmaktansa, kişiliğinin bayrağını çekerek onurlu bir ölümü seçtikleri için ölüm korkusunu yenebilmişler, silebilmişlerdi yüreklerinden.”³⁶

Böylece, ayrışma ve savaş süreci, Balkan toplumlarındaki birliğin bozulmasına ve göç olgusunun oluşmasına neden olmuştur. Bu da Zülfikar Bey'in ölümüyle özdeşleştirilebilir. Zülfikar Bey Balkanlardaki birliğin son örneğini temsil etmektedir ve göç sürecinin sonunda birliğin çözülmesiyle alakalıdır. Bu durumda, göç sürecinin tamamlanmasıyla Zülfikar Bey'in ölümünün aynı dönemde gerçekleşmesi imgesel bir nitelik taşımakta ve Balkanlardaki birliğin resmen son bulduğunu vurgulamaktadır

³⁶ Viran Dağlar, s. 316

SONUÇ

Birinci Dünya Savaşı öncesi tüm olanlar düşüldüğünde, Fransız devriminin getirdiği ulusçuluk akımının bütün dünyayı etkisi altına almaya başlamasının ilk yansımaları Balkan toplumlarında baş göstermiştir. Ulusçuluk akımıyla beraber Balkanların Osmanlıdan kopuş süreci başlamıştır. Böylece yüzyıllardır işleyen düzende çatlaklar oluşmuş ve kardeşçe yaşayan toplumların kurduğu güven barajı belirli bir süre sonra yıkılmıştır.

Doğup büyüdüğü topraklarda huzuru kağan Türkler ise Anadolu'ya göç etmeyi, köklerini terk etmeyi son çare olarak görmüş ve buna bağlı olarak, açılan derin yaraların izlerini arkalarında bırakarak Balkan toplumlarından ayrıışmışlardır.

Bütün bu ayrışma ve göç sürecine tanıklık etmemizi sağlayan, bir aracı niteliğini taşıyan Zülfikar Bey aslında Balkanlardaki mücadelenin bitişinin habercisidir. Vatanseverliği ve dürüstlüğüyle anılan, kahramanlıklarıyla herkesi kendine hayran bırakan, tam bir Rumeli Beyi olan Zülfikar Bey yapıtın geneli boyunca hep objektifin odağı olmuştur. Zülfikar Bey'in, roman boyunca sergilediği bu erdemli, cesur ve kahramanca tavırları, yapıtta Balkanlardaki birliği oluşturan son düğüm olduğunu gösterir niteliktedir. Balkanlar'daki savaş sürecince, Türklerin bu topraklardaki son hakimiyetini ve direnişini temsil etmektedir. Gençliğinin verdiği toyluğu, herkese duyduğu aşırı güven aslında onun sonunu hazırlamış ve bir nevi Balkan toplumunun güvenini temsil ederek, bu dramı gözler önüne sermiş ve Balkanlardaki birliğin bittiğinin habercisi olmuştur.

Kısacık ömrüne bir asrın kahramanlığını sığdırabilmiş olan Zülfikar Bey'in ölümü onu ölümsüzleştirmiştir, *çünkü ölmek yenilmek değildir*³⁷.

³⁷ Viran Dağlar, s. 357

KAYNAKÇA

SANDER, Oral, Siyasi Tarih, İmge Kitapevi Yayınları, İstanbul 2007

CUMALI, Necati: “Viran Dağlar”, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, Mayıs 2011

UZER, Tahsin:”Makedonya Eşkîyalık Tarihi ve Son Osmanlı Yönetimi”, Türk tarih kurumu,
Ankara 1999